SAMS:in asiantuntijalausunto eduskunnan liikenne- ja viestintävaliokunnalle 15.3.2021
Lisätietoja: Elias.Vartio@samsnet.fi puh. 040 519 6598

Hallituksen esitys eduskunnalle Yleisradio Oy:stä annetun lain 7 §:n muuttamisesta (HE 250/2020 vp)

SAMS – Samarbetsförbundet kring funktionshinder rf kiittää mahdollisuudesta kirjallisen lausunnon antamiseen Yleisradio Oy:stä annetun lain 7 §:n muuttamisesta.

SAMS - Samarbetsförbundet kring funktionshinder (jatkossa SAMS) on Suomen ruotsinkielisten alueiden vammaisjärjestöjen yhteistyöelin. Jäsenjärjestömme ovat: Förbundet Finlandssvenska Synskadade, FDUV, Psykosociala förbundet, Svenska hörselförbundet ja FMA - Funktionsrätt med ansvar. Arviolta 15 prosentilla Suomen ruotsinkielisestä väestöstä on jonkin asteinen kehitysvamma tai pitkäaikainen mielenterveysongelma.

SAMS vastustaa lakiehdotusta. Esityksessä ehdotetaan 7 §:n muuttamista: ”Edelleenkin tekstimuotoinen sisältö kuuluisi yhtiön julkisen palvelun tehtävään, mutta sen tarjoamista rajoitettaisiin ensinnäkin niin, että yhtiön sisältöpalvelujen pääpainon tulisi olla liikkuvaa kuvaa tai ääntä sisältävissä julkaisuissa eli audiovisuaalisessa sisällössä ja radio-ohjelmissa.” Tämä on ongelmallista, koska tekstipohjainen tieto on välttämätöntä muun muassa siksi, että henkilöt, joilla on kuulon alenema, voisivat päästä osallisiksi yhteiskunnan vapaasta tiedonvälityksestä ja mielipiteenmuodostuksesta. Tämä todennäköisesti asettaa henkilöt, joilla on kuulon alenema tai heikko näkö, eriarvoiseen asemaan heidän kehitysvammansa ja heikentyneen uutistarjonnan takia. Vammaisyleissopimuksen tiedon saatavuutta koskevien vaatimusten täyttämiseksi on välttämätöntä ottaa huomioon eri ryhmien tarpeet saada tietoa eri muodoissa.

SAMS arvioi, että lakiehdotus tarkoittaa sananvapauden ja vapaan tiedonvälityksen sekä mielipiteenmuodostuksen merkittävää kavennusta. Toisaalta ehdotus rajoittaa tuhansien toimittajien sananvapautta. Toisaalta lakiehdotus nykyisessä muodossaan johtaisi edustamiemme ryhmien käytettävissä olevan laadukkaan ja maksuttoman tekstimuotoisen journalismin tarjonnan huomattavaan supistumiseen.

Ehdotus kaventaa sananvapautta ja yhteiskunnallisesti tärkeän tiedon saatavuutta ruotsinkielisille vammaisille henkilöille

Suomen ruotsinkielisillä alueilla Svenska Ylen tuotanto muodostaa suuren osan mediamarkkinoista. Esityksen mukaan sen osuus on jopa 60–70 prosenttia ruotsinkielisistä mediamarkkinoista, mikä on huomattavasti enemmän kuin Ylen vastaava 25 prosentin osuus suomenkielistä mediamarkkinoista (HE, s. 20–21). Eli siis Ylen sananvapauden rajoittaminen tekstimuotoisen uutisaineiston tuottamisen osalta iskisi erityisen kovasti ruotsinkieliseen väestöön. Ruotsinkielisen väestön sisällä vammaiset henkilöt ovat lisäksi erityisen suuressa vaarassa jäädä paitsi yhteiskunnan vapaasta tiedonvaihdosta ja uutistarjonnasta. Tämä johtuu osittain edustamiemme ryhmien heikosta sosioekonomisesta tilanteesta, jonka takia maksullisten verkkolehtien tilaaminen on taloudellisesti vaikeaa. Osittain tämä johtuu myös digikuilusta ja monien edustamiimme ryhmiin kuuluvien henkilöiden vaikeuksista tunnistautua lehden tilaajiksi verkossa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että vaikka ruotsinkielistä laatujournalismia julkaistaan maksumuurien takana, sen saavuttaminen on todella vaikeaa monille meidän edustamiimme ryhmiin kuuluvista henkilöistä. Siksi lakiehdotusta on pidettävä merkittävänä sananvapauden heikennyksenä, toisaalta aineistoa tuottavien toimittajien kannalta, toisaalta edustamiemme ryhmien kannalta, koska heidän käytettävissään ei enää olisi tekstipohjaista ruotsinkielistä uutismateriaalia.

SAMS:in arvion mukaan lakiehdotus ei täytä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan mukaan sananvapauden rajoituksilta vaadittavia kumulatiivisia vaatimuksia. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan sananvapauden rajoitusten tulee 1) perustua lakiin, 2) olla tarkoitukseltaan hyväksyttäviä ja 3) olla välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa.

Esityksessä mainitaan hyväksyttävä tarkoitus, mutta se ei yksinään riitä oikeuttamaan rajoitusta. Rajoituksen pitäisi lisäksi perustua täsmällisesti lakiin ja sen tulisi katsoa olevan välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa. Jälkimmäinen edellyttää muun muassa eri etujen ja oikeuksien vertailevaa arviointia, ja rajoituksen tulee suhteellisuusperiaatteen mukaisesti olla mahdollisimman pieni.

SAMS arvioi, että rajoitus ei ole täsmällinen, mikä itsessään voi vaikeuttaa ajatusten välitystä. SAMS arvioi myös, että rajoituksen välttämättömyydelle demokraattisessa yhteiskunnassa ei ole esitetty riittävän laadukkaita perusteita. Esityksen mukaan ehdotuksen hyödyt ovat suhteellisen marginaalisia. Esityksessä luetellut hyödyt perustuvat hämmästyttävän heikkoihin empiirisiin perusteisiin. Lausuntotiivistelmän mukaan myös mediakentän sisällä on erimielisyyttä ehdotuksen hyödyistä. Lakiehdotuksen edut ovat siis kiistanalaisia ja osin spekulatiivisia. Sen sijaan julkisen palvelun median verkkoaineiston tavoitettavuuden ja maksullisten verkkolehtien kulutuksen välillä on havaittavissa tilastollisesti merkittävää korrelaatiota (HE, s. 10). Tämä puhuu Yleisradion nykyisen tekstipohjaisen uutismateriaalin tuotannon säilyttämisen, tai jopa edelleen kehittämisen, puolesta.

SAMS:in oikeudellinen arvio on se, että varsin epävarmat hyödyt eivät ole riittäviä oikeuttamaan yhteiskunnallisesti niinkin tärkeään vapauteen kuin sananvapauteen kohdistuvaa rajoitusta. Samalla kun lakiehdotuksen hyödyt ovat epävarmoja, lakiehdotuksella vaarannetaan tuhansien ruotsinkielisten vammaisten henkilöiden mahdollisuudet päästä osallisiksi saavutettavasta ja luotettavasta yhteiskunnallisesta journalismista, koska heillä ei ole edellytyksiä hankkia maksumuurien takana olevaa aineistoa.

SAMS haluaa myös kiinnittää lainvalmistelijoiden huomiota erääseen ristiriitaan. YK:n vammaisyleissopimus ja yhdenvertaisuuslaki edellyttävät muulta yhteiskunnalta kohtuullisia mukautuksia vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden turvaamiseksi. Vaikka tämä vaatimus koskee suhteellisen rajallista väestöryhmää (WHO:n arvion perusteella noin 15 prosenttia väestöstä), mukautusta ei voi kohdistaa tähän ryhmään erillisen tunnistautumisen kautta, koska tunnistautumisvaatimus jo itsessään voi olla esteenä monille. Monien edustamiimme ryhmiin kuuluvien henkilöiden digitaaliset valmiudet ovat riittämättömät eikä monilla heistä ole mahdollisuutta sähköiseen tunnistautumiseen. Siksi tähän tarpeeseen on löydettävä yleispätevä ratkaisu, johon ei vaadita erillistä tunnistautumista. Koska sanomalehtialan liikeidea yhä enenevässä määrin perustuu maksumuureihin, on todennäköistä, että tämä yleispätevä ratkaisu on tarpeen järjestää toisella tavalla.

SAMS yhtyy Riku Neuvolan ehdotukseen Suomen valtakunnallisen viestintästrategian kehittämisestä muiden Pohjoismaiden tapaan. SAMS yhtyy myös Helsingin ja Tampereen yliopistojen ehdotukseen tekstipohjaisen uutismateriaalin tuotannon määrittelemisestä Ylen nimenomaiseksi julkiseksi tehtäväksi. Koska tämä toimintatapa ei rajoittaisi sananvapautta, se täyttäisi paremmin Suomea koskevat ihmisoikeusvelvoitteet, erityisesti vammaisen väestön kannalta.

Esityksessä esitettyjen tietojen perusteella SAMS katsoo, että sananvapauden ja yhteiskunnan vapaan tiedonvälityksen rajoittamiselle ei ole olemassa riittäviä perusteita. Esitetyt perusteet ovat kiistanalaisia ja pohjautuvat hyvin ohueen aineistoon. Suuri osa valmistelusta on ollut läpinäkymätöntä. Vaikka ehdotuksen vaikutukset vammaisiin henkilöihin olisivat erityisen kielteisiä, on epäselvää minkä verran, jos ollenkaan, vammaisjärjestöjä on konsultoitu asian epävirallisessa

valmistelussa Euroopan komission kanssa. SAMS haluaa muistuttaa, että sekä Suomi että Euroopan unioni ovat YK:n vammaisyleissopimuksen sopijapuolia, mikä sen 4 artiklan 3 kohdan mukaan edellyttää vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen osallistumista heitä koskevien asioiden valmisteluun. Tätä vaatimusta ei ole kaikilta osin täytetty, mikä näkyy muun muassa Suomen ja Suomen ruotsinkielisten alueiden vammaisia henkilöitä koskevan vaikutusarvion puuttumisena.

Yhteenvetona SAMS ehdottaa seuraavaa:

- Ensisijaisesti lakiehdotus tulisi lähettää takaisin jatkovalmisteluun ja etsiä ratkaisuja, joilla sananvapautta ja saavutettavan tekstipohjaisen yhteiskunnallisen uutismateriaalin välitystä rajoitettaisiin nyt ehdotettua vähemmän.
- Vaikutusarvio olisi tehtävä erityisesti eri vammojen kannalta. Ruotsinkieliset vammaiset henkilöt ovat suomenkielisiä haavoittuvammassa asemassa, koska ruotsinkielistä mediatarjontaa on vähemmän. Tämä tulisi myös ottaa huomioon. Vaikutusarvio on tehtävä vammaisyleissopimuksen mukaisten oikeuksien ja vapauksien pohjalta.
- Jos lainvalmistelu jatkuu, 3 momentin audiovisuaalista materiaalia koskevat poikkeukset on säilytettävä ja niitä tulee kehittää. Uutisten lyhyyttä koskeva vaatimus on poistettava kohdista 1 ja 2. Lisäksi myös yhteiskunnallisesti tärkeä uutisvälitys, mukaan lukien pitkät yhteiskunnalliset reportaasit, tulee lisätä sallittuihin poikkeuksiin.
- Vaikka ruotsin kieli on toinen maamme kansalliskielistä, se tulee nähdä myös vähemmistökielenä poikkeusten soveltamisen osalta. Erityisesti tekstipohjaista selkokielistä ruotsinkielistä uutisvälitystä on tarpeen kehittää.

Helsingissä 15.3.2021

Nina af Hällström
Toiminnanjohtaja

Elias Vartio
Lakimies, asiantuntija